

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. I. Omnes virtutes morales in bene co[n]stituta Republica requiri.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

POLITICORVM

LIBER TERTIVS.

DE VIRTVTIBVS REIPVBLICÆ NECESSARIIS.

CAPVT I.

Omnes virtutes morales in bene constituta Republica requiri.

VIRTUTEM esse Reipublicæ necessariam iam superiore libro exposui; de fide, Religioneque demonsttraui: superest nunc vt de cæteris agam virtutibus, quæ Principi, Senatoribus, ciuibz necessariae sunt. De vita ciuili ago, & ad quam nos ipsa finxit, promouetque natura. Quamuis enim in œconomia, priuatisque commerciis, & vita virtus ipsa plurimum valeat, in republica tamen omnino omnis virtus est necessaria. Quocunque loco eius præsidium cessit, eo hostis admittitur. Silentium tacitas euertit Amyclas; libido Colchos, & Cretam: auaritia Romanam urbem armillis taxauit: credulitas Zopyrum proditorem recepit: ambitione omnia pene regna interierunt. Vbiunque vel paruus ærecto excursus est, ictibus patet Respublica: nec tam paruum vitium est vllum, quod non magnis regnis euertendis sufficiat, si contemnas. Oraculum est Pythagoræ.

Ἀρετὴ τὸ ἔχον μόνον, τὰ δ' ἄλλα λῆξ.

Sola enim virtus potens est, cætera nuga sunt: opes, incensum, robur, classis, exercitus, auxilia, si extra virtutem sint, aliud non efficiunt, quam vt maiore sonitu certefaciant cadentium ruinæ. Nondum lapsis moribus ad seruitutem impellere populum ne quidem potuit Manlius, ac corrupta republica, etiam Claudio principis adulantur, & Neronem in Diuos referunt. Omnium autem virtutum exempla respublica defiderat, vt omnium artium studiosos, & gnaros. Si enim alicuius virtutis exempla defuerunt per interrupta valla hostis inuitatur.

Mali, sed callidi Imperatoris, qui facilius recte sentiret, & loqueretur, quam faceret, vltima verba fuerunt. Turbatam Respublicam vbiq; accipi, pacatam etiam Britannia relinquo. Senex pedibus ager, firmum imperiū Antoninis meis relinquam. si boni erunt: Imbecillum, si mali, Oraculum fuit, mali fuerunt, cito imperium, seque perdidit.

Parum vero est in tanto corpore vnum sanum esse membrum; Non enim stare ciuitas poterit, quam vnus, aut paucorum virtus erigit, si multitudinis impetus in vitia cogit, & rapit. Summum quidem est in rectore momentum ad virtutem, cerebro tamen multitudinis vitia præponderant. Flexibiles quamcunque in partem ducimur a principe, atque vt ita dicam, sequaces sumus: huic etiam cari, huic probati esse cupimus, qui frustra sperauerunt, dissimiles: eoque obsequii continuatione peruenimus, vt prope omnes homines vnus moribus viuamus. Plin. paneg. Nullum itaque præstabilis, ac pulchrius munus Deorum veteres putarunt, casto, & sancto, & Diis similimo principe. Si enim voluptates, & opes anteferat virtuti princeps, necesse est populum celeri contagione fieri vitiosum.

§. 2. Opus est autem omnium virtutum, vno quali, & indiuiduo corpore; omnes enim inter se aptæ connexæque sunt, & vt Stoici dicere consueverunt ἀχώρισται, inseparabiles. Non assentior illis, qui vnam virtutem officiis diuersam esse rentur. Stoicum hoc dogma est. Sicenim Chrysippus apud Laertium loquitur. Ταὶ ἀρεταὶ ἀχωρήθην ἀλλήλαις, ὃ μόνον τῶν τιμωμένων ἔχοντα πᾶσαι ἔχουσιν, ἀλλὰ τῶν τὸν καὶ μίαν ὁπῶν ἐκέρχοντα καὶ πᾶσαι ἐκέρχουσιν, ὅτι ἀνδρὶ καὶ τέλειον ἔσθ', τὸν μὲν πᾶσαι ἔχοντα τὰς ἀρετὰς, ὅτι καὶ ἐν τέλειαν, ὅτις δ' καὶ πᾶσαι ἀστέλεται τὰς ἀρετὰς. Virtutes inuicem comitari, non solum, quod qui vnam habet, omnes habeat; sed quod qui secundum vnam operatur, secundum omnes operetur: Nec virum esse perfectum, qui non omnes virtutes habeat, nec actionem perfectam, quæ non fiat secundum omnes virtutes.

Non est tanta virtutum coniunctio, quantam illi comminiscuntur, nulla vt absque alia esse possit, sed tamen nulla in suo statu omnino absque aliarum societate & consortio perfecta est. Nam vna alteri adimiculo est, vt actiones perfectas, & constanter efficiat, vna alteram tutatur, & inuulnerabilem facit, atque hoc est, quod Cicero §. de finibus, & deinde Hieron. admonet. Cum sic copulata connexæque sint virtutes, vt omnes omnium participes sint; nec alia ab alia possit separari, tamen proprium suum cuiusque munus est, vt fortitudo in laboribus, prauisq; cernatur, Temperantia in voluptatibus, prudentia in diuitiis. Et Seneca Epist. 67. Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus virtus fortasse, cum vna in promptu sit, & maxime appareat, patientia, ceterum illic est fortitudo: cuius patientia & perpesio, & tolerantia, rami sunt. illic est prudentia, sine qua nullum inuitur consilium: quæ suadet, quod effugere non possis, quam fortissime ferre. illic est constantia, quæ deici loco non potest, & propositum nulla vi extorquente dimittit. illic est indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeste fit, vna virtus facit, sed de consilii sententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam si ab vna fieri videtur, optabile est.

§. 3. Omnes omnium participes sunt. Atque hoc necesse est fieri in republica. Alioqui vni solitariae virtuti contingeret, quod militi, quem in acie solum sodales destituerunt, quem fortissime pugnantem a tergo, aut latere, furtiuo vulnere deiecit, etiam ignauissimus hostium. Fortitudo Samsonis castitatis subsidio nudata concidit, atque in vinculis & squalore iacuit. Ozia regis magnas virtutes sacrilega ambitio a Republica remouit, Ioannem Machabæum intemperantia euertit. Nostros quoque si consideremus, vno vitio omnes interdum virtutes vni vitio cecisse inuenimus. Quid Tertullianum tanta eruditione, grauitate, sanctitate Ecclesia eiectione Montanistis impegit, nisi superba, sui que iudicii nimium tenax peruicacia? Quid Hosium toto orbe clarum iam extrema ætate transuersum egit, nisi tormentorum metus? Tot enim virtutes, laboresque fortitudinis destituti vno velut impulsu conciderunt. Origenem iudicandi præcipitatio, & quedam erga ingenium suum indulgentia perdidit.

Cum vero rarum sit esse virum in republica omnium

Prudentia Reipublicæ necessaria, eiusque munus, ac functio.

§. I. **P**RVIDENTIA est habitus agendi cum vera ratione circa illa, quae homini bona sunt, aut mala. Aristoteles est si sit prudentia. 6. Ethic. cap. I. at D. Thom. 2. 2. q. 47. vocat rectam rationem agibilem, ῥῆσις πρακτικὴν. Clarius est aliorum ex Cicerone definitio. Rerum gerendarum, omittendarumque scientia. Eodem enim recidit illa: Rerum appetendarum, fugiendarumque scientia, aut: Bonarum, & malarum, & neutrarum scientia. Prudentia igitur latissime patet, & in omnium virtutum actionibus versatur, omnibus limites certos, modumque quasi intulpa dictatrix praefinit, Nullū abest si sit prudentia. in oculis ῥῆσις ἀρετῆς vocatur. Prudentia lex virtutum.

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Oculus igitur, cynosura, duxque est omnium virtutum, neque enim temperantia, neque iustitia, neque fortitudo est, nisi quam prudentia moderatur. Οὐκ ὁρῶντες ἀγὰρ διὸν εἴη χρυσίος ἀντὶ οὐρανίου, non potest bonum esse aliquod proprie sine prudentia, docet Aristot. li. 6. Ethicor. c. 5. Cum enim virtus omnis in medio, in electione, & modo consistat, sine illa recte, & dispendiatrice non potest medium eligi, nec modum inueniri, sine hoc perpendiculo non nisi ruina extruitur, magnes ille cursum navigationis ad scopum felicitatis immotus dirigit, facemque præluceat, qua extincta omnia in tenebris sunt. Hunc igitur diuinæ lucis radium Respublica per tantas tenebras inconiunctis oculis persequatur. Vbi enim non est gubernator prudens populus corruet, salus autem, vbi multa consilia. Proverb. 5.

§. 2. Prudentiam perfectam omnibus in rebus primas tenere necesse est, ἀπαντα δὴλα τ' ἐχρῆσθαι κατὰ δῖσιν, omnia prudentiæ obtemperant.

Functiones eius sunt, consilio rem exquirere, in
eoque recta intelligere, ac seligere, noxia refutare.
Quid ex pluribus potissimum sit agendum? & an om-
nino agendum sit, constituere: expressit hoc inge-
niosissimum Poëtarum:

Tibi dextera bello
 Virtus, ingenium est, quod eget moderamine nostro,
 Tu vires sine mentis, mihi cura a futuri est,
 Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
 Eligis Atreides: Tu tantum corpore prodes,
 Nos animo: quantoque aтем, qui temperat, anteit.
 Remigis officium, quanto est dux: milite maior,
 Tantum ego te supero.

Huius igitur expertis sit Respublica, senatus, princeps; quid aliud esse dicemus, quam Cycloplem exolutum, qui validas vires in ventum effundat? scolarum suis.

§. 3. Partes prudentiæ sunt innumeræ, tot nimirum quot virtutum, & rerum faciendarum genera. Solet tamen diuidi in certas species, ordinis & disciplina gratia. Alia enim in singulis ac priuatis actionibus cernitur, quæ latissime patet, omnia enim officia complectitur, quæ ad animi compositionem, ornatumque pertinent; alterius munus est, rem familiarem, ac domum administrare, quam vocant Oeconomicam. Quæ vero præstatissima est; Politica nominatur, quæ paci, & bello, Regno, Aristocratiæ, Politicæ, legibus, præsidet; totque res ac tam magnas, tam dissimiles moderatur, atque in fines suos deducit, quod opus est eum cognoscere, excipere, disponere, qui mortuissimum animal, hominem regit. Homine, cuius natura auida est libertatis, cui adeo molestum est imperium, vt etiam vitia, iusta, & benigne imperantibus, maligine pareat; οὐδ' ἀρετῆς μισῶνται: οὐκ ἐλπίδ' ἔχει, ὅδ' ἀνδραγαγῶν, inquit Thucyd. Schol. Rectores odio sunt, quia libertatis amans est humanum genus.

*Multiplex prudentia, æconomi-
ca, & politica.*

Etiā cum honesta, & vitia imperantur, molesta sūt, quia libertati aduer-

§. 4. In-

Reſpublica
aliquos in
omni vir-
tutum ge-
nere habeat
Heroes.

nium virtutum comitatu munitum; cum etiam mun-
nitissima omnia, aliqua sui parte fragilia sint, in repu-
blica tamen necesse est has virtutes omnes esse;
aliorum ferocia consiliis prudentium temperanda;
aliorum leuitas grauitate coercenda; voluptates cas-
tiganda; ambitio premenda, ita vt nulla virtus sit,
quæ non moribus, verbisque doceatur. Cum igitur
hæc in vnum aliquem bona raro conueniant; id agat
Respublica vt saltem sparsa habeat. Difficilium est
aliquem prælio strenuum, & bonum consilio esse.
Haud crebro *par ingenium, castrisque, togæque*. Sic igitur
ciues suos moderetur legislator, vt alius mentem, al-
ius manum commode; & bellicosa dextera consilio
prudens feriat, vitæque hostem, quo fit inuida.

In omni vir
tute ratio,
moderatio,
constantia,
æqualitas
cernitur.

§. 4. Coniunctio etiam, conspiratioque virtutū in moderatione quadam cernitur, quæ in mediocritate consistit. Est in omnibus quædam firmitas, quæ eo maior est, quo plures adiunguntur; quemadmodum illa acies firmissima est, quæ & plurimos, & optimos milites habet. Omnes etiam æqualitate aliqua actionum directrice reguntur. Omnes in vna prudentia deiunguntur: non est enim vlla actio virtutis, nisi quam prædicia dixerit. Imperus est non virtus, quod temere fit, & licet bono euentu factum sit, non tamen bene factum est.

*Hypocrisis
non rē mo-
do, sed no-
mina quo-
que virtu-
tum corrū-
pit.*

§. 5. De virtutibus igitur politicis instituenda erit oratio, sed de veris: hypocritin enim simulationemque in libro precedente repudiavi. Nunc etiam hoc moneo; quod vetustissimum est, & vltimum erit, nisi fallor ciuitatum malum; vitia virtutum nominibus non esse honestanda. Licentiam appellant libertatem, audaciam putant fortitudinem, auaritia frugalitatis, prodigalitas magnificentia, superbia magnanimitatis nomine, velut in uolucro rudibus animis imponunt. In scholis adolescentuli cum æquales, voce ambigua cæperint, aut contorta argumentatione inretierint, veluti victores gaudent, & victi dolent. Sed in ciuitate multos non verba, sed res ipsæ implicant, atque in fraudem inducunt. Ingenioior est ad excogitandum simulatio ipsa veritate. Plin. p. neg. Monet et illud Horat.

*Nocentiora
sunt, quæ
boni specie
ledunt.*

*Vt qui conducti plorant in funere, dicunt,
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo.*

Vitia sub virtutum nomine obrepunt, adulatio amicitiam blanditiis vincit, & amicum sæpe pellit adulator, hoc ipso gratosus, quo lædit. Temeritas si felix est, vt fortitudo laudatur, Timidum, cautum, ignaum, moderatum, blandi inimici vocant. Sæpe enim mala honesti speciem obtulerunt.

*Virtus con-
stans, &
semper est
sibi similis,
impetus tē-
porarius.*

§. 6. Denique hæc ita intelligi cupio, ut virtute opus esse sciant, non imperu. Virtuti inest ordo, decor, constantia, omnium actionum hæc inter se concordantia, ipsa diuidit officia, ipsa omnia moderatur. Plurimum obest, quod illi qui historias legunt, subitam agendi cupidinem, quam *quærit* appellant, mox admirantur, & in virtutis censu locant. Multi aliquid generoso, liberali, temperato animo fecerunt; sed semel, iterumque forte, vno facto tota vita discordat, tales periculissime ad Rempub. adhibentur; nam opinionem habent viri boni, vitia perditorum. Gessit aliquid, quod rectum fuit, aut cui recti inest similitudo, sed casus fuit ille, non morum exercitatio. In ciuitate autem forti, constanti, & quæ iudicio, prudentiaque nitatur, virtute opus est.

Historici
sepe teme-
ritatem fe-
licem lau-
dant.

Virtutes autem in Republica requiro, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quæ omnia illa continet, cum vera caritate amicitiam. Quæ ut varias in se partes complectuntur, variique vitii ex aduerso videntur, ita magnam disputandi materiam suppeditant. Sed nunc de prudentia dicamus.